

Бекмуратова Д.З.

**ТАЛАС ӨРӨӨНҮНДӨГҮ ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК ЖЫЛДАРДАГЫ
ДИНИЙ АБАЛ (1991–2017-жылдар)**

Бекмуратова Д.З.

**РЕЛИГИОЗНАЯ ОБСТАНОВКА В ТАЛАССКОМ РЕГИОНЕ
В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ (1991–2017 годы)**

D.Z. Bekmuratova

**THE RELIGIOUS SITUATION IN THE TALAS REGION IN THE
YEARS OF INDEPENDENCE (1991-2017 years)**

УДК: 323.28(575.2)

Бул макалада эгемендүүлүк жылдардагы өлкөбүздөгү жана Талас облусундагы диний абал чагылдырылды. Кыргызстан эгемендик жолду тандоо менен демократиялык жолго түшүтү. Демократиянын шартында өлкөбүзгө дин эркиндиги киргизилди. Натыйжада ар кандай диний уюмдардын санынын көбөйгөндүгүн билебиз. Кыргызстанда жарандар ар кандай багыттагы диний ишенимдерди карманып келишет. Мындай шарттар 90-жылдардын экинчи жарымында өлкөнүн динчил жарандарынын санынын акырындык менен өсүшүнөн байкалган. Макалада диний экстремизм, салафизм, фундаментализм, терроризм түшүнүктөрү тууралуу маалымат берилди. Ошондой эле жалпы Кыргызстан жана Талас облусу боюнча ишмердүүлүгүнө тыюу салынган диний уюмдардын тизмеси берилди. Талас облусунун Ички иштер бөлүмүнүн Онунчу бөлүмчөсүнүн маалыматы жана облустук мечит-медреселердин саны, ишмердүүлүктөрү чагылдырылды. Өлкөбүздөгү диний кырдаалды жөнгө салуу үчүн мамлекет сөзсүз кийлигишүүсү керектиги баяндалды.

Негизги сөздөр: дин, экстремизм, радикализм, экстремисттик уюмдар, имам, Талас облусу, онунчу бөлүмчө.

В данной статье отражена религиозная обстановка в стране и Таласской области в годы независимости, Кыргызстан, выбрав независимость, встал на демократический путь развития. В условиях демократии в стране появилась свобода религии. В результате увеличилось число религиозных организаций. В статье дана информация о понятиях религиозный экстремизм, салафизм, фундаментализм, терроризм. Также дан список религиозных организаций по всей стране и Таласской области которым запрещено вести свою деятельность. В работе имеется информация отдела Управления внутренних дел Таласской области о количестве и деятельности мечетей и медресе. В научной работе повествуется о том, что государство должно приложить все усилия для улучшения религиозной обстановки.

Ключевые слова: религия, экстремизм, радикализм, экстремистические организации, имам, Таласская область, десятый отдел.

In this article is reflected the religious situation in the country and the Talas region in the independence, Kyrgyzstan having chosen independence, has followed a democratic way of development. In the conditions of democracy has appeared in the country freedom of religion. The number has increased of the religious organizations. In article is given information on concepts religious extremism, Salafism, a fundamentalism, terrorism. The list of the religious organizations are for bidden for the whole country and the Talas region is also given

whoto conduct the activities. There is information of department of the Department of Internal Affairs of the Talas region on quantity and activity of mosques and madrasah in work. Scientific work is narrated that the state has to use the best efforts for improvement of a religious situation

Key words: religion, extremism, radicalism, extremist organizations, imam, Talas region, tenth department.

Кыргызстан эгемендүүлүктү алгандан кийин коомдук турмушунда демократиялык өнүгүү жолун тандап алган. Бул кадам өлкөдөгү мамлекет менен коомдун ортосундагы мамилелердин либералдашуусуна таасирин тийгизип, мамлекеттин диний чөйрөдөн кандайдыр бир деңгээлде четтетилгендигин байкап келебиз. 1991-жылы Кыргызстан эгемендүүлүктү алгандан кийин жарандардын динге болгон кызыгуусу кескин өскөн. Буга диний уюмдар менен диний багыттагы объекттердин санынын көбөйүшү бирден бир көрсөткүч боло алат. Өлкөнүн жарандары ар кандай багыттагы диний ишенимдерди карманып келишет. Мындай шарттар 90-жылдардын экинчи жарымында өлкөнүн динчил жарандарынын санынын акырындык менен өсүшүнөн байкалгандай, Кыргызстан аймагы боюнча ар кандай диний уюмдар жана агымдардын өз алдынча өнүгүшү менен жайылышына мүмкүнчүлүк берди. Айрыкча Кыргызстандын түштүгүндө террористтик жана диний экстремисттик кыймылдардын күчөп коркунучу кооптуу абалды туудурат десек болот. Өзгөчө XX кылымдын 90-жылдарынын аягындагы Баткендеги террористтердин өлкөбүзгө каршы кол салуусун айтсак жаңылышпайбыз. Бул диний уюмдардын негизги максаты Фергана аймагында Ислам Халифатын түзүү болуп саналат. Ушул максатта ар кандай диний экстремисттик уюмдардын саны өсүп, коомго чоң коркунуч келтирип келет. Алсак, 2016-жылда Кыргызстанда дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиянын жыйынтыгы боюнча ишмердигине тыюу салынган экстремисттик жана террористтик маанайдагы диний уюмдардын саны 19 га жеткен. Алар: “Аль-Каида”, “Талибан кыймылы”, “Исламдагы Чыгыш Туркестан кыймылы”, “Курд элдеринин конгреси”, “Чыгыш Туркестан кыймылынын боштондугу”, “Хизбут-Тахрир-аль-Ислами”, “Джихад тобу”, “Туркестандагы Ислам партиясы”, “Жайшуль Махди”, ишмердүүлүк жүргүзүүгө тыюу салынган [4].

Экстремизм түшүнүгүнө токтоло турган болсок латын сөзүнөн которгондо “чектен чыгуу” дегенди түшүндүрөт. Башкача айтканда чектен чыккан көз-карашта болуу же радикалдык көз карашта болуу дегенди түшүндүрөт. Бүгүнкү күндө ШКУда ишмердүүлүгүнө тыюу салынган диний уюмдардын саны 40ка жакын, ал эми Кыргызстанда ишмердүүлүгүнө тыюу салынган 20 уюм катталган. Негизинен азыркы күндө экстремисттердин максаты ислам динине жамынып алып, саясий максатты көздөгөндүгүн айтсак болот. Экстремизм диний, саясий, этникалык саясий-диний болуп, бир нече түрлөргө бөлүнөт. Бүгүнкү күндө диний, саясий-диний экстремизм дүйнөгө коркунуч алып келүүдө.

Дүйнөлүк деңгээлде коркунуч жаратып жаткан Сириядагы окуяларга Кыргызстандыктар да катышып, өлкөгө коркунуч туудуруп келүүдө. Өзгөчө Сирияга джихатка (согушка) кеткен адамдар чоң коркунуч туудурууну эксперттер айтып келишет. Себеби, ал жакка кеткен джихатчылар өлкөгө кайтып келгенде экстремисттик, радикалдык көз караштары курчуп, жайылтуу коркунучу чоң болот деп эксперттер айтып келишет. 2014-жылдын аягында Сирияга джихатка кеткендердин саны укук коргоочулардын маалыматы боюнча 300гө жакын болгон. Ал эми Талас облусу боюнча Сирияга джихатка бир үй бүлөдөн 5 адам кеткендиги укук коргоо органдары тарабынан аныкталган. Мындай аныкталбаган джихатчылардын саны мындан да көп болушу мүмкүн деген божомолдор бар. Ошентип ислам дининдеги “джихад” түшүнүгүн экстремисттер туура эмес бурмалашып, өздөрүнүн терс максаттарын ишке ашыруу үчүн пайдаланышууда.

Акыркы жылдарда салафизм түшүнүгү пайда болду. Бул түшүнүк арабчадан которгондо “түпкү”, “байыркы” дегенди түшүндүрөт. Салафтар деп ислам дининдеги алгачкы үч муунду түшүндөрөөрүн диний аалымдар айтып келет. Башкача айтканда биринчи доор Мухаммед пайгамбардын шакирттери сахабалардын доору, экинчи сахабалардын шакирттери табаиндердин доору, үчүнчүдөн табаиндердин шакирттери табатабаиндер доору болуп үчкө бөлүнгөн. Демек, салафиттер алгачкы үч муунду ээрчиген адамдар кайсы мезгилде болбосун салафиттер деп аталган. Айрым дин таануучулар салафизм же вахабизм түшүнүгү бир эле маанини берээрин айтып келишет. Борбордук Азия өлкөлөрү салафиттердин ишмердигине тыюу салган. Бүгүнкү күндө Кыргызстанда да салафиттер көбөйүүдө. Бирок ислам дининдеги ишмердигине тыюу салынган башка диний уюмдарга салыштырганда анчалык коркунучу жок деп кээ бир диний өкүлдөр айтышат.

Фундаментализм түшүнүгүнө кайрыла турган болсок динге терең берилүү, ошондой эле ислам дининин алгачкы тазалыгын сактоо дегенди түшүндүрөт.

Терроризм бул саясий-экономикалык кызыкчылыктарына коркутуу жолу менен жетүүгө аракеттенүү дегенди түшүндүрөт. Терроризмдин максаты саясий бийликке таасир көрсөтүү менен коомду коркутуу,

саясий максатына жетүүгө аракеттенүү. Бүгүнкү күндө терроризм өзүнүн кулачын жайып, барган сайын күч алууда. Азыркы мезгилдин глобалдык проблемасына айланып калды.

“Талас облусунун билим берүү, маданият, спорт жана архив мекемелеринин, дин иштеринин абалы жана аларды өнүктүрүүнүн келечеги жөнүндө” маселесинин чечими боюнча Талас облусунда 2013-жылга карай 115 диний уюмдар каттоодон өткөн, анын ичинде 101 мечит жана намазканалар, 3 медресе жана христиан конфессиясындагы диний уюмдар расмий каттоодон өткөн.

1995-жылга карай Талас облусунун ичинде дүйнөлүк масштабдагы салттуу диний уюмдар гана иштеген болсо, 2013-жылдан баштап 11 багыттагы ар түрдүү агымдар иш жүргүзүшкөн. Алар: 2 православ (чиркөөлөр), 1 католик агымындагы, 4 баптисттик, 1 жетинчи күндүн христиан адвентисттери конфессиясы, 1 элүүкүндүктөр (пятидесятники), 1 лютерандык жана 1 Иегованын күбөлөрү облусубузда өздөрүнүн ишмердүүлүгүн жүргүзүп келишкен.

1998-жылдан баштап Талас шаарында “Бахаи” диний коому иштеген, бирок азыркы күндө өз ишмердүүлүгүн токтоткон. 2010-жылдарда каттоодон өтпөй иш жүргүзгөн 39 мечит-намазканалар болгон.

Талас шаарындагы медреседе 40 бала медреседе жашашып, билим алышкан. Медресенин имараты чакан болгондуктан демөөрчүлөрдүн жардамы менен медресеге кошумча бөлмөлөр курулган. Ал эми кыздар үчүн атайын медресе жок болгондуктан, беш кабаттуу үйдүн бешинчи кабатын ижарага алып, кыздарды окутуп келген. Медреседеги окуучулардын билим алуусу билим берүүнүн талабына туура келген эмес.

Айрым уюмдар каттоодон өтпөстөн мечиттерде Кыргыз Республиканын мыйзамдарынын нормаларына карама-каршы келген иш-аракеттерди жүргүзүп келишүүдө. Казылардын уруксаты жок эле айылдык активдер өзүлөрүнү имамдарын шайлап келишкен. Алардын атайын диний жогорку билими болгондуктан, жергиликтүү элдерди туураа эмес багыттарга бурган далилдер көп десек болот. Талас облусундагы 2013-жылдагы маалымат боюнча 101 мечиттин имамдарынын 6 сы гана жогорку билимдүү болгон болсо, 10 орто билимдүү, калган диний кызматкерлер медресе жана башка окуу жайларында билим алгандар болушкан. Имамдардын диний билими төмөн дэңгээлде болгондуктан, жергиликтүү жарандар башка диндерге (прозелетизм) өтүүсү күч алып келет. Диний мыйзамдардын нормаларын бузуу менен Талас облусунда да миссионерлер өздөрүнүн иштерин алып барышууда. Көбүнчө социалдык жактан жакыр жашаган адамдарды материалдык жактан кызыктырып, ислам дининен башка багыттарга бурууга иш жүргүзүлүп жаткандыгы коомдо көп көйгөйлөрдү жаратууда. Мындай иштерди дээрлик бардык эле саясий максатты көздөгөн диний уюмдар, конфессиялар, агымдар алып барып жатышат. 2010-жылга карай бир да официилдуу түрдө мыйзам бузуу фактылары козголгон эмес. Демек муну менен об-

луста диний көзөмөл жакшы жүргүзүлгөн эмес десек болот. Аймактарда диний маселелерди жөнгө салуу керектиги, аларды ар тараптап көзөмөлгө алуу үчүн Кыргыз Республикасынын Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиянын алдында Кординациялык кеңеш түзүлүүсү зарыл деген чечим чыгарылган [1].

2014-жылы Кыргыз Республикасынын экс президенти А. Атамбаевдин катышуусунда дин жаатындагы мамлекеттик Концепцияны иштеп чыгуу чечими кабыл алынып, кол койгондон соң диний кырдаал каттуу көзөмөлгө алына баштаган.

Талас облусунун Ички иштер бөлүмүнүн Онунчу бөлүмчөсүнүн 2016-жылга карай маалыматы боюнча Талас облусунда 129 мечит, 15 намазкана, 4 диний окуу жайы (медресе), 1 «Адеп Башаты» коомдук фонду, 1 чиркөө жана 12 сыйынуучу жайлар бар [2].

Кыргызстан мусулмандарынын дин башкармалыгынын курулуш бөлүмүнүн башчысы Назылбеков Таалайбек ажы КМДБнын Азирети муфтийинин 31-

октябрында чыккан №275-276 буйруктарынын негизинде жана “Диний чөйрөдөгү мамлекеттик саясат жөнүндө Коргоо кеңешинин чечимин ишке ашыруу тууралуу” өлкөбүздөгү мамлекеттик каттоодон өтпөй иштеп жатышкан мечиттерди тез арада каттоодон өткөрүү боюнча иш аракеттер жүргүзүлүүсүн киргизген. [3]

Жогорудагы мечиттерде эмгек кылган 130 диний кызматкер (имамдар) Онунчу бөлүмчө тарабынан такталып, диний кызматкерлери менен үстүлөрүнөн оперативдик - профилактикалык иш-чаралар жүргүзүлгөн. Азыркы күндө 127 мечит жана 4 диний окуу жайы гана каттоодон өткөн. Калган каттоодон өтө элек 2 мечит документтерин даярдашууда. Христиан багытындагы жалпы 1 чиркөө, 9 сыйынуучу жай каттоодон өтүп, 3 сыйынуучу жай керектүү документтерин даярдашууда деп Онунчу бөлүмчөнүн маалыматында баяндалат [2].

Райондор	Имамдар	Аттестациядан өткөндөр	Аттестациядан өтө электер	Мечиттер	Жума окулган мечиттер	Жума окулбаган мечиттер	Мечиттин катталганы	Мечиттин катала элеги	Намазкана
Талас району	36	30	6	34	26	8	33	(1-дая-п жатат)	4
Бакай-Ата району	37	32	5	41	20	21	41		-
Кара-Буура району	28	23	5	28	27	1	28		10
Манас району	24	20	1	22	21	1	21	(1-дая-п жатат)	5
Талас шаары	5	2	3	4	4	-	4		4
Жалпы	130	107	23	129	98	31	127	2	23

Жогорудагы таблицкага көз чаптыра турган болсок мамлекет тарабынан дин иштерине көзөмөл жүргүзүлө баштаганын байкайбыз.

Дүйнөлүк масштабда көйгөйлүү проблема болуп жаткан экстремисттик, диний радикализмдин жаралуусун демократиянын продукциясы катары кароого болот. Анткени Кыргыз Республикасында коомду демократиялаштыруу жараяны көптөгөн карама-каршылыктардын коштоосунда, кээде ойлонулбастан, жоопкерчилик четте калып, тездик менен жүргүзүлүп келди. Натыйжада республикада ишмердүүлүгүнө сот аркылуу тыюу салынгандыгына карабастан, көмүскө иштерин жүргүзүп жаткан радикалдык мүнөздөгү диний агымдар, уюмдар, мамлекеттин бүтүмдүгүнө, конституциялык түзүлүшкө коркунуч туудурган фактор катары бааланууда. Мындай террорчулук багыттагы уюмдар Талас облусунда жок эмес. Алсак алар: Хизбут Тахрир Аль Ислами, Салафизм, Саид-Нурси, Таблиги жааматы.

Мечиттерде жана эл арасында жүргүзүлгөн оперативдик иликтөө иштердин негизинде областтын аймагында диний экстремисттик уюмдардын мүчөлөрүн, колдоочуларын жана башка ар кандай диний агымдарды аныктоо максатында оперативдик – профилактикалык иштер 10-башкармалык аркылуу жүр-

гүзүлүп турат жана натыйжада облуста «Хизбут Тахрир Аль Ислами» диний агымынын жактоочулары болуп жалпы 31 адам көзөмөлдөтүрүлгөн, анын ичинен оперативдик-профилактикалык иштердин негизинде 2014-2015 жылдары 11 адам өз каалоосу менен уюмдан чыгышкан.

Шаардык жана райондук ички иштер бөлүмдөрдө каттоодо турган боюнча Талас шаарында 7 адам каттоодо турса, 2 адам өз каалоосу менен уюмдан чыккан. Талас районунда 17 адамдын 7 адамы, Бакай-Ата районунда 1 адам, Кара-Буура районунда 1 адам, Манас районунда 3 адамдан 1 адам өз каалоолору менен уюмдан чыгышкан. Алардын үй-бүлөлөрү, жакын туугандары жана байланыштарынын үстүлөрүнөн такай оперативдик-профилактикалык иштери 10-башкармалык тарабынан жүргүзүлүп турат.

«Салафизм» диний агымынын жактоочулары болуп жалпы 8 адам каттоодо турат. Талас шаарынан 2 адам, Кара-Буура районунун Кызыл-Адыр айылынан 1 адам, Уч-Булак айылынан 4 адам жана Манас районунун Уч-Коргон айылынан 1 адам каттоодо экендиги 10-башкармалык тарабынан маалым болду.

«Таблиги жааматы» боюнча ар дайым казыят менен бирдикте 10-бөлүм көзөмөл жүргүзүп туршат [2].

2016-жылдын 3-айындагы маалымат

№	Даватка чыккан жааматтын саны				Даватка келген жааматтын саны			
	жалпы	3 күн	40 күн	4 ай	жалпы	3 күн	40 күн	4 ай
1.	138		7 жаамат 70 адам	5 жаамат 68 адам	109		13 жаамат 96 адам	1 жаамат 13 адам

Жогорудагы таблицага көз чаптыра турган болсок даватка чыккандардын саны көбүрөөк экендигин байкайбыз. Өзгөчө 4 айлык мөөнөткө башка мамлекетке кеткен даватчылар экстремисттик маанайдагы окууларга сугарылып жаткан жокбу деген суроо туулат.

Жыйынтыгында айта кетүүчү жагдай Кыргызстан саясий стабилдүүлүгү жок, экономикалык абалыбыз дагы өтө жакшы өнүгүп кетпеген мамлекет болбогондуктан, диний баш аламандык курчуп жатат десем жаңылышпайм. Диний экстремизм, терроризмге каршы жалгыз мамлекет күрөшө албастыгы белгилүү. Ал үчүн ар бир өлкө, ар бир жаран күрөшүү керек. Ар бир инсан диний сабаттуулукка ээ болуусу зарыл. Бул үчүн мамлекет сөзсүз кам көрүүсү керек. Мамлекет диний абалды көзөмөлгө алуусу учурдун талабы болуп калды.

Адабияттар:

1. “Талас облусунун билим берүү, маданият, спорт жана архив мекемелеринин, дин иштеринин абалы жана аларды өнүктүрүүнүн келечеги жөнүндө” маселесинин чечими.
2. Талас ОИИБнын Онунчу бөлүмчөсүнүн маалыматы
3. www.muftiyat.kg
4. Список запрещенных религиозных движений на территории Кыргызской Республики [Электронный ресурс]. <http://religion.gov.kg>
5. URL: <http://www.vb.kg/kabarordo/> 258582
6. Закон Кыргызской Республики о противодействии терроризму.
7. Теология факультетинин илимий журналы // Самаган Мырзаibraимов «Дин жана улуттук баалуулуктар» 20-21-саны, 2015.
8. Курбанова Н.У., Карасартова Ч.Ж. “Кыргызстанда экстремиздин күч алуусунун ички жана тышкы өбөлгөлөрү” // Ош мамлекеттик университетинин жарчысы. - 2017. - 192-196-бб.
9. www.formula.kg.

Рецензент: к.и.н., доцент Усубалиева А.С.